

művészet

Görömbei András

A Ratkó József-díjas Vári Fábián László laudációja három tételben

1.

Ratkó József a szenvedésből, lelencsorsból, megaláztatásokból önmagát emberi méltóságra küzdő dacosságát, elszánt keménységét hagyta ránk.

Erőforrásait az emberhez méltatlan valóságból merítette - legtöbbször éppen azáltal, hogy felháborodottan elutasította, elítélte azt, amit tapasztalni kényszerült.

Ítékezésének alapja az azonosulás volt: elszegődött az alulsó Magyarország „énekes, mindenes cseléd”-jévé, a szegények, a megalázottak, kisémmizettek védőjévé.

Hitt a versben, a költői szó ítéletes igazságában. Nehéz élet kényszerítette szólásra, írásra.

Gyermekkorában József Attila-i sors jutott neki. Verskötetei - *Félelem nélkül, Fegyvertelenül, Egy kenyéren, Törvénytelen halottaim, Félkenyér csillag* - már címükkel is jelezték, hogy Ratkó József küldetéstudattal cselekvő ember.

Költészete a magyar sors szégyenfoltjairól, a szellemi megrekedtségről, a nemzeti tudat zavarairól, a nemzeti történelmünk jóra nem fordított katasztrófáiról, a törvénytelen halottakról, a magyarság életlendületének megtöréséről, a nemzet öntékozlásáról adott drámai jelentést.

Azt mondta el, hogy a lélek, a kultúra és az emberhez méltó élet az alulsó Magyarországon még mindig felszabadításra vár, hogy szóródik, pusztul, morzsálódik ez a nép az ország határain kívül és belül is.

A közösségi felelősség, az egyéni gondokon, bajokon túlmutató küldetéstudat növelte költészetének horizontját történelmi, nemzeti-közösségi számvetésekig.

Metaforáiban létezésünk csonkulását, megannyi törvénytelen halottját - történelmi, tudati, lelki, szellemi, morális és fizikai értelemben vett áldozatát - kérte számon keserű indulattal.

A tékozláson, közösségi felelőtlenségen, történelmi vakságon fölháborodva teremtetten meg erős erkölcsi ítékezésű, léthiányt, létsérülést kifejező sajátos költői nyelvét, képeinek hiánydramaturgiáját, mélyen belénk vésődő képeit, melyekben új értelmet nyertek a szavak: a szülőföld temetőfölddé, a humusz posztumusz humusszá lett, a koraszülöttek helyén korahalottak vannak.

A sérült lét metaforái a sérületlen, a teljes életért, a teljes emberi létezésért perelnek.

A személyes tragédia képesítette Ratkó Józsefet arra, hogy a remény nélküli léthelyzetekkel is szembe tudjon nézni. Így született meg *Segítsd a királyt!* című drámai költeménye, ez a különleges „történelmi helybenjárás lélek magastartásban”, ez a könyörtelenül bensőséges lélek-vallomás a gyászról, veszteségről, magányról, idegenségérzésről, közegtelenségről - s mindezek ellenére a létbizalomról, tisztaságigényről, a nemzetföltés, tisztességvigyázás aktuális gondjairól.

A legfontosabb nemzeti és emberi kérdéseket szegezi szembe velünk. Miféle nép vagyunk? El lehet-e tiltani egy népet önmagától? Lehet- önmagunk ellen önmagunk érdekeivel érvelni? Lehet-e bűnös egy nép? Múlt és jövő miféle összekötöttségében élünk? Képesek vagyunk-e feloldani az örök dilemmát: önmagunk őrzésének belső parancsát és a megújulás éltető szükségének igényét? Mindezekkel a kérdésekkel szembesítve követel tőlünk cselekvő bölcsességet.

2.

A Trianonban szétdarabolt magyarság egy ideig abszurd tévedésnek és ezért átmeneti jellegűnek gondolta új helyzetét. A történelem azonban nem erkölcs és nem logika szerint működik. A kisebbségi magyarságnak tudomásul kellett vennie új sorsát.

A magyar szellemi élet mértékadó képviselői sohasem fogadták el ezt a szellemi szétdaraboltságot. Az országhatárokat a nemzeti kultúra szempontjából nem tekintették döntő jelentőségűnek, azok kényszerű tiszteletben tartása mellett is a nemzeti kultúra lényegi egységét hangsúlyozták.

A magyar nemzeti kultúra szerves működése azonban a diktatúrában illúzióknak bizonyult.

Mindegyik kisebbségi magyar irodalomnak egészen speciális külön sors jutott lélekszám, helyi történelem és kulturális hagyományok, s a jelenkori létet meghatározó szellemi, politikai és gazdasági körülmények tekintetében egyaránt. A magyar nemzeti kultúra egészéhez való viszonya is mindegyiknek másként alakult.

A kárpátaljai magyar irodalom sajátosságait meghatározza az, hogy a kultúra szempontjából a kárpátaljai magyarságnak minden lényeges vonatkozásban a legnehezebb történelem jutott.

„Önálló” kisebbségi életét csak a második világháború után kezdte. S olyan körülmények között, amelyek a szellemi élet elemi személyi és intézményi formáit sem tették lehetővé.

Erről azonban évtizedeken keresztül szólni sem lehetett Kárpátalján.

A szovjet diktatúra csak olyan irodalmat engedélyezett, amelyik meg sem kísérelte a valóságos tények művészi számbavételét.

Az irodalom legbensőbb hivatása az, hogy a maga teremtett világával kifejezze az egyén és a közösség közérzetét, világlátását, világerzékelését.

A kisebbségi irodalmaknak a nemzeti irodalmon belüli egyenlő esélyét éppen az biztosítja, hogy a nemzeti kultúra egészéből vehetnek ösztönzéseket a múltat és a jelent illetően egyaránt. A „szovjet magyarok” fogalmát meghonosítani igyekvő szolgálkúság a kárpátaljai magyar irodalom hagyományait is ijesztően le akarta szűkíteni.

A kárpátaljai magyar irodalomnak a kötelező optimizmus és az esztétikai dogmatizmus ellenében kellett kibontakoznia. Értékesnek, időtállóknak azok a művek minősülnek máról visszatekintve, amelyek szembeszegültek ezekkel a követelmé-

nyekkel, közvetlen hagyományként vállalták az egyetemes magyar kultúrát és reális képet igyekeztek adni a kárpátaljai magyarság életéről, közérzetéről.

Az összetettebb szemlélet kialakítása a dogmatizmus továbbélése miatt egészen a rendszerváltoztatásig áttörhetetlennek bizonyuló akadályokba ütközött.

Kovács Vilmos olyan támadások középpontjába került, amelyek lehetetlenné tették pályája kiteljesülését, félbetörték terveit.

Ugyanez lett a sorsa annak a fiatal generációnak, amelyik az 1963-ban megnyitott ungvári magyar tanszék hallgatóiból szerveződött, s Kovács Vilmosban talált segítő mesterre.

Az 1967-ben létrehívott Forrás Stúdió tehetséges fiataljai néhány publikációjuk alapján a hetvenes évek elején már Magyarországon is ismertté váltak. Tőlük lehetett remélni az irodalom megújulását. A dogmatikus „ideológiai terror” azonban Kovács Vilmossal együtt őket is lehetetlenné tette.

Az irodalomban a sors nem állítható a művek helyére. Fodor Géza, Vári Fábián László, Zseliczki József pályáján az „ideológiai terror” jóvátehetetlen törést okozott. Hosszú ideig nem publikálhattak, napi megélhetési gondokkal küzdöttek. Első vékonyka könyvük csak a rendszerváltoztatás után jelent meg.

A kárpátaljai magyar kultúra történetében a rendszerváltozás fordulatot hozott. A kárpátaljai magyarság határozottan megfogalmazta saját kisebbségi magyar identitását. Amint fölszabadult a szovjet diktatúra alól, tudatosította a magyarsághoz tartozását nyelvi, történelmi és kulturális vonatkozásban egyaránt.

A kárpátaljai magyar irodalom legjobb művei az egyetemes magyar irodalom részei. Legjelentősebb művei jellegzetesen kárpátaljai magyar alkotások. Folytatják Kovács Vilmos sorskifejező regényének és verseinek hagyományát.

Az egyetemes magyar kultúra igen nagy erőforrásuk a kárpátaljai magyar íróknak. Nehéz léthelyzetükben az egyetemes magyar kultúra klasszikusaihoz fordulnak, őket idézik, velük érvelnek.

A kárpátaljai magyar irodalom előtt azzal nyílt meg a kibontakozás lehetősége, hogy végre ez az irodalom is számot vehet az itteni magyar ember sorsával, létkérdéseivel. Nem magára vett program, hanem az alkotó ember belső parancsa szerint.

E „töredék hazácska” legtehetségesebb alkotóinak művei ma már figyelmet érdemelnek és kapnak az egyetemes magyar irodalomban.

3.

Vári Fábián László az ugoctai Tiszaújlakon született 1951. március 16-án. Gyermekkorában Váriban élt. A nagyszülősi középiskolában szerzett érettségi után hét szemeszteren keresztül az ungvári egyetem magyar szakos hallgatója volt, de a fiatal költők verseit politikailag elmarasztaló újságcikk utáni a megtorló intézkedések következtében 1972-ben két év sorkatonai szolgálatra kellett bevonulnia a szovjet hadseregbe.

A népballadák gyűjtését 1969 nyarán kezdte, első versei is ekkortájt születtek. A hagyományok értékének a felismerése és mentése mindkét hivatásának azóta is fontos erőforrása.

Mára a népballadák tudós kutatója és gondozója lett. Eredményeiről gyűjtemények és tanulmányok tanúskodnak. Doktori disszertációja is a magyar és ruszin népballadák összehasonlító vizsgálata.

Költészetének egyéni hangja és látásmódja a népballadai szemlélet értékteremtő jegeit hordozza. *Vannak ringó bölcsők* című kárpátaljai magyar népballada gyűjteményének egyes darabjai verseinél is kedvesebbek neki, mert „olyan értéket képviselnek, amelyhez száz esztendő múltán is arcpirulás nélkül nyúlhatnak gyökeret kereső utódaink.”

Vári Fábrián László alapos balladakutatásai alapján állítja, hogy „*a szürrealista látásmód nem a XX. század leleménye*”, hanem a népköltészeté.

Pályakezdése óta egyszerre tekinti mesterének a népköltészetet és Ady, József Attila, Nagy László, Kormos István, Jeszenyin és Lorca népköltészetet is iskolázott művészetét.

Az *Elérhetetlen föld* költőitől pedig az tanulta meg, hogy a versnek - „azon túl, hogy mások helyett beszél - kivételesen szépen kell szólnia, mert csak így érdemel figyelmet”. Az ő versei kivételesen szépen szólnak és a kárpátaljai magyarság történelmi és mai léttapasztalatát egyetemes értékűen fejezik ki.

Kárpátaljai sajátosságát és kisebbségi léthelyzetét költészeté sokrétűen megvallja. Költészete azonban ezzel együtt egyetemes érvényű és egyetemes értékű.

Nemzeti felelősségtudata ösztönzi arra, hogy történelmünk tragikus eseményeivel is számot vessen. Meggyőződése, hogy „a nemzet XX. századi felnégyeltetésének okai csak a múlt elemzésével tárhatók fel igazán.” A Rákóczi-hagyomány gyermekora óta foglalkoztatja. Azt is tapasztalta, hogy „a kisebbségbe szakadt magyarság a száműzetés keserűségét is történelmi örökségül kapta”. A *Mikes Kelemen*, a *Majtény* és az *Útban Törökország felé* egyszerre fejezik ki a történelmi száműzetés és a jelenkori - személyes és közösségi - léthelyzet tragikumát. De azt is, hogy megidézett alakjai a kilátástalan helyzetben is helytállnak:

Hatalmas hittel hisszük mégis,
hamarost lesz majd visszaút,
és a tengertől visszacapunk
lobogót, várfalat, falut.

Petőfi és az 1848-1849-es szabadságharc is magyarságtudat és magatartás-erősítő gazdag világ Vári Fábrián László költészetében. A szabadság és a nemzeti függetlenség igénye áthatja korábbi verseinek világát.

A népballadák formai-szerkezeti zártsága és világának tágassága nagy ösztönzője Vári Fábrián László költői kifejezőmódjának. Ez bátorítja a kötött formák mai alkalmazására.

A balladai szemlélet ösztönzi az illúziótlan nemzeti történelem- és sorsértelmezésre. A népköltészet élő hatását ismerhetjük fel abban is, hogy a bajok számbavétele is közösségi erőt és életakaratot sugároz verseiben.

Gyakran választja az önkifejezés átképeléses, „szerepvállaló” változatát és gyakran szólítja meg a történelem és kultúra nagy alakjait. Mikes Kelemen, Balassi Bálint, Dózsa György, Petőfi Sándor, Ady Endre költői megidézése nem a portréfestés alkalma neki, hanem öntanúsítás és költői személyisége erkölcsi erőinek számbavétele és gyarapítása.

Fájdalmában is méltóság van és gondolati erő, erkölcsi bátorság. Sűrű szövésű versbeszéde összetetten világítja meg történelmünk kegyetlen helyzeteket. Az életakarató erkölcs és az értelem erejét az érzékelés természetességével is segíti. Az *Ady alkonya* négy sorát idézem példaként:

Sorsomhoz szabott síri ágy
A felnégyelt Haza,
Testemnek tűzét csillapítsd
Tisza és Duna.

Vári Fábán László költészetében a legsúlyosabb sorsproblémák kifejezése el-
lenállásra, önmegőrzésre, önkiteljesítésre hív. Költészetének szellemi-lelki tartását,
újraértelmezett nemzet- és hazafogalmát okkal állítják párhuzamba Márai *Halotti
beszéd*, Szilágyi Domokos *Bartók Amerikában*, Domonkos István *Kormányeltörés-
ben*, Kányádi Sándor *Halottak napja Bécsben*, valamint Tózsér Árpád *Adalékok a
nyolcadik színhez* című költeményével.

Verseinek közösségragasztó értéke is igen nagy. A szellemi-lelki összetartozás-
tudatot, az erkölcsi tartást és az értelmes cselekvés hitét erősítik barátait megszólító
költeményei éppúgy, mint az anyanyelvünk megtartó értékéről *Illyés Gyula fejfája
előtt* tett vallomása:

Eleitől fogva
génjeinkben hordva:
anyaország, anyaöl,
anyatej, anyanyelv.

Mienk vagy!
Beszélünk fuldokolva,
ha fakad a sírás,
ha harsan az elv.
Makacs szánkra fegyelmet
izzó jogarral égess,
csak őrizz meg bennünket, édes,
édes anyanyelv!

Költészetének különlegesen értékes és sajátos vonulatát adják a népköltészet
szemléleti kincseit gazdagon kamatoztató szerelmes versei. A virágénekek hangjától
a boszorkányos dévajságig sok hangon szólal meg a szerelem. A *Széphistóriák* és
a *Báthori Anna* lehet itt a két szélső példánk.

Vári Fábán László költői világának gazdag játékos-ironikus rétegéről is külön
kellene szólni. Az egyéni és közösségi önszemléletnek, önismeretnek ad ezzel nél-
külözhetetlen eszközöket.

Verseiben egyszerre vagyunk otthon Ugocsában és a Mindenség színe előtt.

---

*Elhangzott 2007. november 28-án, a nyíregyházi kitüntetési ünnepségen, a Móricz
Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban.*

**Soltész István: Vadcsapások I-II. 2007 – Diapozitív, zselatinos ezüst kontaktmásolat
20x25 cm-es negatívról**

